

PÁL ÁGNES'–NAGY GÁBOR:"
A régiók jelene és jövője Magyarország példáján

Abstract

Research into various regions and the differences between them has always been a standard topic in the academic world. Various disciplines are targeted at describing the core problems. The aim of this paper is to repeatedly ask a well-known question, i.e. whether or not in Hungary the regional differences have lessened in the recent years, and also, whether or not they are possible to eliminate. Can we expect a significant change in this respect in the future? The paper is not aimed at finding an ultimate answer to these questions, instead, it attempts to give an overview of the possible answers.

1. Bevezetés

A régiók (gazdasági körzetek) kutatása mindig célirányos, erősen társadalomcentrikus, de alapvető célja a földrajzi folyamatok egyenkénti, komplex elemzése, a főbb összefüggések feltárása, a természet és a társadalom, ember és környezete kapcsolatának idő és térbeli vizsgálata, a földrajzi környezet feltárása, a környezet tényezőinek minősítése. A regionális kutatásoknál követelmény, hogy kövesse a valóságban meglévő térbeli szerveződéseket, összehasonlíthatók és kezelhetők legyenek. Azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy ahány társadalmi jelenség létezik, szinte ugyanannyi környezetrendszert lehet kimutatni. A regionális vizsgálatok nem korlátozódnak pusztán a hatótényezők számbavételére, mivel a már kialakult régiók aspektusából kutatják a társadalmi-gazdasági-infrastrukturális és természeti szférák kölcsönhatás-rendszerét.¹

A régiók kutatási fogalmának változását követhetjük nyomon az elmúlt évtizedben. A latin eredetű régió szót a XIX. században kezdte szakkifejezésként használni a tudomány, egy nagy egész részeként általában jól lehatárolható területet, téregységet, térséget, tájat, nagytájat, vidéket, övet, övezetet, körzetet, tartományt értve alatta. Ezen elnevezések mind a köz-, mind a szaknyelvben szinonimaként is használatosak, helyénvaló alkalmazásukat pedig – a köztük lévő hierarchikus viszonyt, vagy a tartalmi eltéréseket meghatározva – egy-egy szaktudomány térértelmezésének terminológiája szabályozza. Arra vonatkozóan, hogy ezek milyen nagyságú területet jelölhetnek, nincs általános útmutatás, de a jelentésükben tapintható különbségek viszonylag jól körülírhatók: vannak köztük univerzális jelentésűek (térség, téregység), vannak, amelyek természetföldrajzi-néprajzi (táj, vidék), míg mások inkább gazdasági-igazgatási (körzet, tartomány) típusú együtvé tartozásra utalnak.²

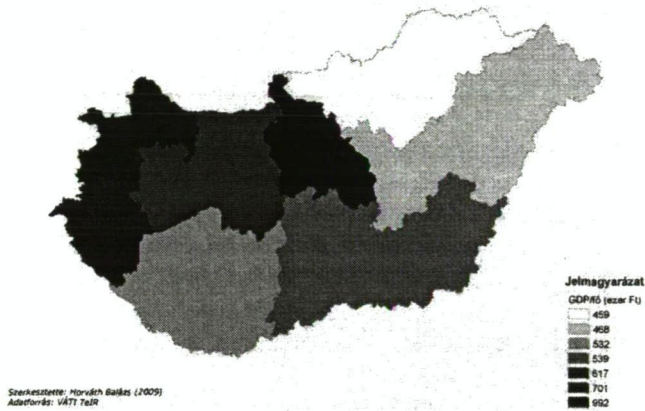
Az 1996. évi XXI. Területfejlesztésről és Területrendezésről szóló törvény alapján a régió tervezési-statisztikai és fejlesztési célokot szolgáló egy, vagy több megyére kiterjedő, az érintett megyék közigazgatási határával lehatárolt társadalmi, gazdasági és környezeti szempontból kezelendő területfejlesztési egység.³ Továbbá az ország és a település között lévő területi szint (regionális szint), mely lehet közigazgatási, vagy nem közigazgatási (statisztikai, tervezési egység). Egyéb régiók is lehetnek pl. eurorégiók, turisztikai, történeti és néprajzi.

* CSc, egyetemi magántanár – Szegedi Tudományegyetem JGYPK Földrajzi és Ökoturisztikai Tanszék.

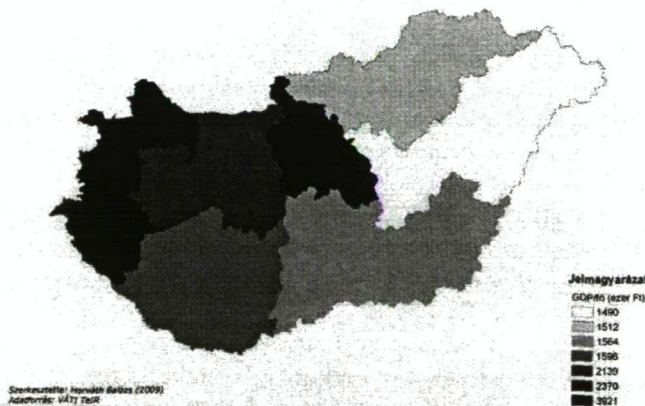
** PhD-hallgató – VÁTI Budapest.

2. Vizsgálati eredmények

Vizsgálatunkban a KSH 1998-ban elfogadott hét régióját vettük alapul: a Dél-dunántúli, Nyugat-dunántúli, Közép-dunántúli, Közép-magyarországi, Észak-magyarországi, Észak-alföldi és a Dél-alföldi régió. 5 db szemléltető térkép segítségével igyekeztünk rávilágítani az alapkérdések felvetésének jogosságára, ezek közül négy esetben a tér-idő kapcsolatok nyomon követhetőek, az egyik térkép inkább csak a probléma súlyosságát érzékelteti és hangsúlyozza ki. 10 éves időintervallumban vizsgáltunk egyszerű mutatókkal, indikátorokkal területi különbségeket. Különböző területi szintekre végeztünk el, igen egyszerű kutatásokat. Megvizsgáltuk, hogy a regionális szinten 1997 és 2007 között milyen elmozdulások voltak tapasztalhatóak az 1 főre jutó GDP tekintetében, továbbá elemeztük az 1 főre jutó SZJA értékeinek különbségeit települési bontásban és végül, de nem utolsósorban a tartós munkanélküliségi ráta területi eloszlását is beemeltük a témakörbe ezt is településenkénti bontásban ábrázolt módon.

1. ábra. Az egy főre jutó bruttó hazai össztermék értéke regionális bontásban 1997-ben

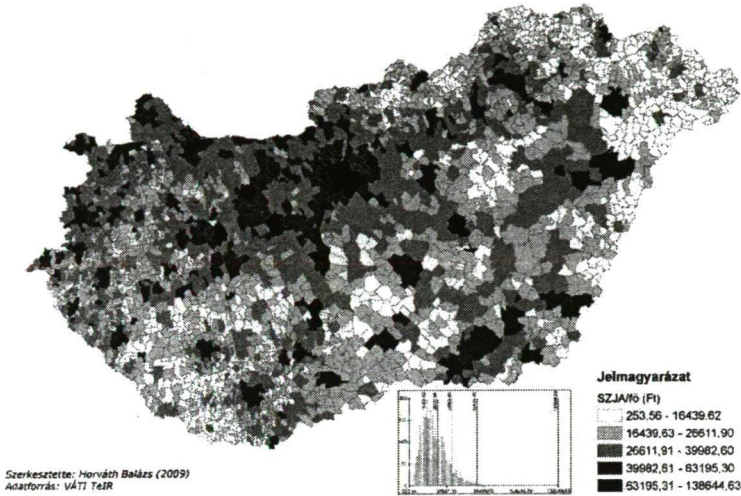

2. ábra. Az egy főre jutó hazai össztermék értéke regionális bontásban 2007-ben

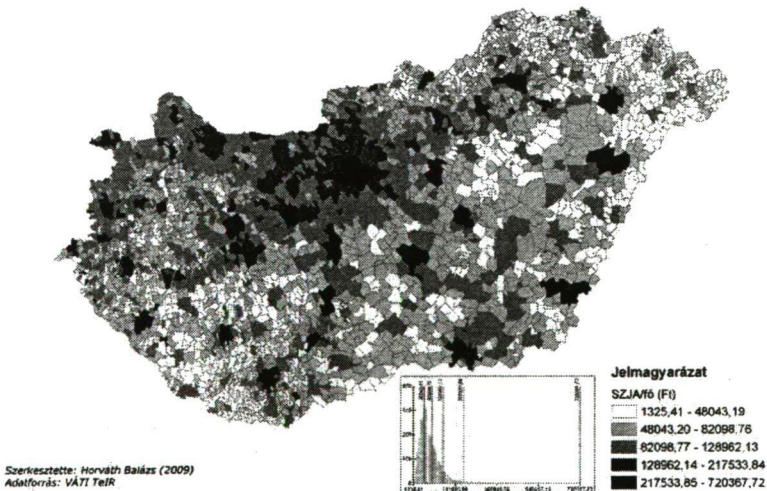
Ez utóbbi térkép megerősítésként szolgált a már a rendszerváltozás óta meglévő társadalmi-gazdasági különbségek meglétére és fennmaradására. Figyelmünk középpontjába került milyen elmozdulások voltak területi szinten, 1997 és 2007 között az egy főre jutó GDP értékének tekintetében (1–2. ábra).

A regionális különbségek tekintetében nincs jelentős elmozdulás, a már régóta emlegetett dichotómiák fennállnak, 1–1 régió helycseréjén kívül a főbb irányok léteznek, a jelentős változások eltűnésére rövid távon reális esély nem mutatkozik.

Sokkal árnyaltabb képet mutatnak azonban a települési értékre vonatkoztatott ábrázolások (3–4. ábra).

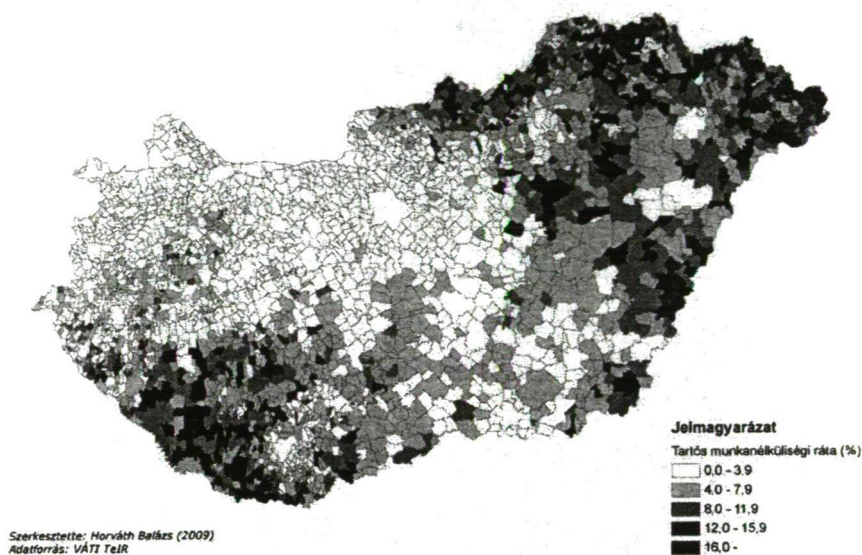
3. ábra. Az egy főre jutó SZJA értéke településenkénti bontásban 1997-ben

4. ábra. Az egy főre jutó SZJA értéke településenkénti bontásban 2006-ban

A már meglévő és mindenki által ismert periférikus térségek mellett egyéb perifériák is fellelhetők, amelyet a szakirodalom belső perifériaként emleget. Ezen belső perifériák mind az SZJA-ra, mind a tartós munkanélküliségre készült térképeken egyértelműen kirajzolódnak (5. ábra).⁴ Talán mind közül a legegértelműbben kirajzolódó térség a Nyugat-Dunántúlon található. Lényegében aprófalvas, központi település hiányától szenvedő tér-

ség, sötét sáv érzékelhető, talán a legtisztábban a tartós munkanélküliség relációjában a legértelmezhetőbb módon. (Veszprém megye nyugati, északnyugati része, Vas megye keleti ill. Zala megye északkeleti oldalán) Természetesen a szokásos perifériák – elsősorban itt a határmentiség kérdéskörére utalok – szintén jól kimutatható, esetenként az aprófalvas térségek és a közlekedésföldrajzi nehézségekkel küszködő régiókkal együtt. A korábban a határmentiségből helyzeti előnyt elérő térségek közül némelyik hátrányosabb pozícióba került, erre elsősorban Zala megye déli, délnyugati mikrorégiói mutatnak példát (a helyzeti előnyök „feloldódnak” idővel). Szembetűnő elmozdulásokat tapasztalhatunk még Békés megye délnyugati és nyugati térségében, amely folyamatosan veszít, amúgy sem kedvező pozíciójából.

5. ábra. Tartós munkanélküliségi ráta értéke településenkénti bontásban 2007-ben

Össességében elmondható ezen adatok alapján, hogy a hátrányosabb helyzetű térségek pozíciói a legtöbb esetben tovább romlottak vagy esetleg néhány esetben stagnáltak. A belső perifériák különböző szinten jelentkeznek, de egyelőre pozitív irányú elmozdulás nem mutatkozik ezen mikrorégiókban.

3. Összegzés

Több tanulmány is készült az elmúlt években és még fog is készülni a területi különbségek mérséklésére vonatkozó lehetőségekről, itt elsősorban a hazai és az uniós források felhasználási módszerei kerültek a középpontba. A hazai források tekintetében a döntéshozók igyekeztek a forráselosztásnál figyelembe venni a hátrányos helyzetű térségekre vonatkozó szabályozásokat, azonban a szemléltető térképek is azt próbálják érzékeltetni, hogy ebben az irányban jelentős elmozdulás nem történt, hozzáteve, hogy az időtáv igen rövid, a források nagyságrendje meg sem közelíti az uniós forrásokét és a fejlesztések szinergiái sem azonnal éreztetik majd hatásukat. Az uniós források felhasználására vonatkozóan is készültek már és természetesen készülnek majd még folyamatosan tanulmányok, ezekben a konkrét esetekben pedig egyelőre olyan „eredmények” születtek, hogy a hátrá-

nyosabb helyzetű térségek forrásfelszívó képessége általában kevésbé volt eredményes és hatékony, mint fejlettebb társaiké, ez azonban felveti azt a kérdést, hogy vajon, az uniós forrásoknak lesz-e érdemi területi kiegyenlítő hatása. A téma, amely már eddig is közkeletű volt, valószínűleg további impulzusokat kaphat majd, amikor az ÚMFT értékelésére is sor kerül majd, igaz ez még a jövő zenéje, egy biztos, hogy az uniós támogatások, ill. ezek elosztása, megszerzése és felhasználása, majd pedig tényleges hasznosulása állandó témát szolgáltatnak majd a tudományterületnek. A tudományterület számára a hatások értékelése, a területi kiegyenlítés, a területi kohézió megerősítése igen komoly feladat elé állítja majd a szakértőket, annak érdekében, hogy a döntéshozók minél inkább a szemük előtt tartsák a területi különbségek mérséklésére vonatkozó törekvéseket.⁵

Jegyzetek

- ¹ Régiók fogalmának meghatározása: Pál Á.: Dél-alföldi határvidékek, Bornus, Pécs, 6–7. old, továbbá Tóth J.: A speciális térségek terület- és településfejlesztési problémáiról. In: Erdősi F.–Tóth J. (szerk.) A sajátos helyzetű térségek terület- és településfejlesztési problémái. MTA RKK, Pécs, 1988., pp. 216–218.
- ² Győri F. (2007): Mire jó a régió? Régi(j)óvilág, Regionális Honismereti Szemle, Temesvár, 2., 4., 36–41. old.
- ³ A hazai területfejlesztési támogatási rendszer átfogó értékelése (1996–2008) 2009-ben jelent meg. Interneten elérhető: <http://www.terport.hu/main.php?folderID=4862> (I–III. fejezet).
- ⁴ Szeretnénk köszönetet mondani Horváth Balázsnak, akinek köszönhetően a térképi megjelenítés és ábrázolás nem jutott volna el a jelenlegi fázisba.
- ⁵ Az uniós források felhasználására vonatkozóan is készültek már és természetesen készülnek majd még folyamatosan tanulmányok, ezekben a konkrét esetekben pedig egyelőre olyan „eredmények” születtek, hogy a hátrányosabb helyzetű térségek forrásfelszívó képessége általában kevésbé volt eredményes és hatékony mint fejlettebb társaiké, ez azonban felveti azt a kérdést, hogy vajon, az uniós forrásoknak lesz-e érdemi területi kiegyenlítő hatása. L.: http://www.nfu.hu/teruleti_elemzesek.